

ХЕЛЕНЕ ДОЙЧ – ПСИХОАНАЛИТИЧЕН ПОГЛЕД КЪМ ЖЕНСКАТА ДУШЕВНОСТ

Стоил Мавродиев, Десислава Иванова
Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Хелене Дойч е една от първите жени психоаналитици. Фройд се отнася към нея с възхищение и подкрепя нейното развитие, тъй като в неговите очи тя хармонизира известна професионална конкурентност с красотата, чара и добротата, присъщи на женствеността. През 1944 г. Хелене Дойч публикува своята двутомна книга „The Psychology of Women. A psychoanalytic interpretation“. Книгата има много издания и е преведена на няколко езика. Поради тази причина Хелене Дойч често е етикетизирана като специалист по „женска психология“. Макар че тя самата не е съгласна с това, името ѝ остава свързано главно с тази творба и със задълбоченото ѝ изследване на женската душевност.

Keywords: Psychoanalysis, female, soul, psychology

Психоанализата е едно от големите прозрения и достижения на човешката мисъл, а нейният създател Зигмунд Фройд – една от личностите, които променят света. Фройд съумя да навлезе в дълбините на човешката природа и показва, че сме противоречиви, страдащи, подвластни на несъзнавани сили.

Когато се проследи историята на психоанализата, е видно, че освен творчеството на Зигмунд Фройд обикновено се изучават най-вече идеите на Карл Густав Юнг, Алфред Адлер, Ерик Фром, Карен Хорни, Ерик Ериксън. Освен Ана Фройд и Карен Хорни почти не се споменават други жени от класическия период на психоанализата.

Схващането на Фройд за жените, женственото и за тяхното място в практикуването на създадената от него система от възгледи са ясно изложени. Според бащата на психоанализата законът и традицията трябва да дадат на жената много права, от които тя е лишена. Но положението ѝ пак ще остане каквото винаги е било – едно обожавано създание в младостта и обичана жена в зрелостта (Magor & Talagran, 2009: 157). В лекцията си на тема „Женскостта“ в „Нова поредица от лекции за въведение в психоанализата“ от 1933, Фройд казва следното:

„Хората от всички времена са размишлявали над загадката на женскостта... Вие също не може да не сте размишлявали върху това, щом сте мъже; от жените между вас това не се очаква, те самите са загадка“.

По отношение на една от своите ученички – Хелене Дойч, той обаче греши. Надарената психоаналитичка целенасочено и задълбочено се насочва към изучаването на женскостта.

Коя е Хелене Дойч? Както повечето от първите поколения психоаналитици, тя е еврейка. Родена е в град Пшемисл, в бившата Австроунгарска империя. Днес градчето се намира в Полша. Иска да стане юрист и водач на женската еманципация, запознава се със социалистическото движение. Но завършва медицина във Виена. Насочва се към психиатрията, чете психоаналитична литература, посещава лекции на Фройд. Изоставя класическата психиатрия и се присъединява към кръга на Фройд. През 1918 г. се явява на учебна анализа при създателя на психоанализата, има щастие да бъде приета, и така започва кариерата ѝ в психоанализата.

Хелене Дойч е една от любимките на Фройд, който има слабост към хубави и умни жени. Той се отнася към нея с възхищение и подкрепя нейното развитие, тъй като в неговите очи тя хармонизира известна професионална конкурентност с „красотата, чара и добротата“, присъщи на женствеността (Magog & Talagran, 2009: 157). Тя бързо става видна фигура сред младото поколение психоаналитици (Ratner, 2005: 213). Присъединява се към Виенския психоаналитичен институт. Фройд ѝ предоставя тежки случаи, тъй като цени високо компетентността ѝ.

През 1925 г. Дойч публикува *„Към психоанализа на женските сексуални функции“* (Ratner, 2005: 214). С това произведение, редом с Карен Хорни, тя става виден представител на аналитичните изследвания по теория на женскостта. В *„Към психоанализа на женските сексуални функции“* Дойч все още е под силното влияние на Фройдовата теория за женскостта. Но постепенно, изхождайки от своя клиничен и житейски опит, достига до свои собствени оригинални констатации и формулировки.

През 1934 г. Дойч се премества да живее от Австрия в САЩ и скоро става водеща фигура в американската психоанализа. През 1944 г. тя публикува своята двутомна книга *„The Psychology of Women. A psychoanalytic interpretation“*, което е важен момент от нейното творчество. Книгата има много издания и е преведена на няколко езика. Поради тази причина Хелене Дойч често е етикетирана като специалист по „женска психология“. Макар че тя самата не е съгласна с това, името ѝ остава свързано главно с тази творба и със задълбоченото ѝ изследване на женската душевност.

В предговора към първото издание Стенли Коб – професор по невропатология в Харвардския университет, дава блестяща оценка на труда на Хелене Дойч, като подчертава: *„Целта на тази книга е да обясни нормалната пси-*

хика на жените и техните нормални конфликти. Ние знаем, че степента на психичното здраве не се определя от липсата на конфликти, но от адекватността на използваните методи за тяхното решаване и овладяване. Патологията разкрива нормалните конфликти и ни помага да разберем нормалните процеси в светлината на болестните такива“ (Stanley Cobb, 1944¹⁾).

Възгледи на Хелене Дойч за женскостта

В своите по-ранни произведения Дойч е привърженик и последовател на идеите на Фройд за женската психика. Тя приема базисните възгледи на учителя си: „комплекс за мъжкост“, завистта към пениса и трите определящи качества на женската психика – *инфантилизъм, мазохизъм и нарцисизъм* (Laplanche & Pontalis, 2009: 103).

Хелене Дойч **никога** не се присъединява към „модерните“ представители на психоанализата, които открито оспорват възгледите на нейния създател.

Други нейни произведения са: „Избрани проблеми на юношеството“ (1967), „Неврози и типове характер“ (1965). В книгата „Загадката на жената“ Хелене Дойч си поставя за цел да осветли нормалния душевен живот на жената и да ни помогне в разбирането на нормалните конфликти. Разглежда психосексуалното съзряване жената – предпубертет, пубертет и юношество, менструация; освен това обхваща женската пасивност и мазохизъм, маскулинния комплекс, женската хомосексуалност.

Психоаналитичката приема, че предпубертетът е последната фаза на латентния период, в който вече са налице определени признаци на по-късните тенденции (Deutsch, 1997b: 14). В тази фаза сексуалните нагони са най-слаби, а тласъкът за развитие на аза е най-силен. Тази теза е различна от твърдението на другите психоаналитици, пише авторката, че основна характеристика на предпубертета е по-силният нагонов живот. Хелене Дойч доказва, че силите, които се прилагат за овладяване на нагона по време на пубертета, се подготвят именно в предпубертета, който е свободен от нагони (Deutsch, 1997b: 14).

В предпубертета момичето повежда борба за признаване на правото си да бъде възрастна, борба, която е толкова по-интензивна и ожесточена, колкото повече в своята несигурност и безпомощност младото създание несъзнавано иска да си остане дете и се страхува да стане възрастно (Deutsch, 1997b: 16).

Друг въпрос, към който се обръща Хелене Дойч, е афективният живот на момичето. С бягството от детството се предприема енергичен опит да се отслабят досегашните афективни привързаности (Deutsch, 1997a: 22). Често момичето се привързва и идентифицира към/с друго момиче. Това предполага те да могат да си споделят всичко, да са верни приятелки, да пазят тайните си.

Хелене Дойч прокарва разделителна линия между ранния и късния пубертет. За ранния пубертет са характерни силни бисексуални тенденции, хетеросексуалните тенденции се отнасят към късния пубертет (Deutsch, 1997b: 95). Ранният пубертет може да се схване като ново издание на периода на детство-

то, за което е характерно колебание в избора на обект преди всичко между майката и бащата.

Пубертетът и юношеството поставят предизвикателства пред аза, свързани с достигането на самостоятелност, да се създадат нови емоционални привързаности и да се „разхлабят“ старите; освобождаване от зависимостите на детството. Освобождаващите действия са свързани с обезценяването на предишните обекти. Нарастващият в юношеството полов нагон провокира страх и тревога. Възниква напрежение да обичаш и да бъдеш обичан, което мотивира девойката да търси нови обекти, в същото време преживява емоциите и чувствата преувеличено. Това свръхакцентирание на чувствата, пише Дойч, е характерно за юношите от двата пола (Deutsch, 1997a: 102). Момичето често се обръща към фантазиите и в тях изживява любовни трепети.

Задачата на овладяване на юношеството се състои в това да се стигне от фазата на повишения нарцисизъм до обектните връзки и с тяхна помощ да се постигне благоприятен съюз на нежните и сексуалните течения (Deutsch, 1997b: 120).

Появата на първата менструация е най-важното събитие в женския пубертет. Хелене Дойч изследва менструацията като психологическо преживяване. Преживяванията на подрастващата девойка са продиктувани от предшестващите възрастови периоди – от впечатлението, което е получило малкото момиче за „тайната“ на майката. В несъзнаваното на момичето може да се загнездат различни представи за това – например, че тялото е разкъсано и др., които слагат отпечатък върху психиката на младата жена и върху нейната интимност. Освен несъзнаваните тенденции от детството авторката очертава ролята на майката, тайните разговори между момичетата, различни поведения по време на менструацията. Интересни са трактовките относно отхвърлянето на менструацията и връзката ѝ с комплекса за мъжкост. Дойч разкрива психогенния характер на дисменореята и други смущения. Първата менструация се очаква и възприема от повечето момичета като признак на зрялост, но често се появяват страхове и чувство за вина, което може да доведе до регресивни тенденции при някои момичета.

Задържането на женската сексуалност (при феминистичната жена) е друга тема, към която се обръща видната психоаналитичка. Донякъде предположението, че жената се опитва да компенсира анатомичната разлика между половете, обяснява женския нарцисизъм. Но по-пълно обяснение ни дава изясняването на въпроса за женския мазохизъм.

Наблюденията на Дойч показват, че феминистичнопасивната жена, дори когато е напълно зряла, притежава известна склонност към инфантилизми. За разлика от това феминистичноактивната жена е по-груба. При депресивните състояния, които са присъщи за всички хора, при феминистичноактивната жена преобладават преживявания, свързани с чувство за вина, а при феминистич-

нопасивните преобладават размишленията над себе си (Deutsch, 1997b: 223). Женската пасивност е обяснена през призмата на еволюцията и биологичното устройство на тялото. В тази връзка, Дойч приема тезата на Фройд. Затова още в детството при момичето се откриват фантазии с мазохистичнопасивен характер.

В същото време пробуждането на вагината за пълно сексуално функциониране зависи изцяло от активността на мъжа; този недостиг на спонтанна вагинална активност образува физиологическата основа на женската пасивност (Deutsch, 1997b: 242). Дойч отбелязва, че завистта заради пениса може да доведе до маскулинен комплекс.

Трябва ясно да се подчертае, че пасивността не означава безучастност и липса на сексуална нагонова енергия!

Но разбира се, при жената има и активни тенденции, които са в основата на постиженията, материнството, и на-вече в приспособяването към реалността. Това се установява и в играта – „малкото момиче строи къщи, за да постави нещо в тях, за да затвори вратите и грижливо да пази това, което е сътворило. Неговите игри демонстрират насочена към изграждане женска активност“ (Deutsch, 1997b: 293).

В книга „Мъдростта на майчинството“ (вторият том на „Психология на жената“) се разкриват други аспекти на женскостта. В нея Хелене Дойч разглежда материнството като социално и биологично явление. Материнството дава на жената възможността да живее с усещането, че е част от вечния ход на живота, така се създава чувство за вечност. Тръгвайки от поведението на животинските видове, авторката установява, че развитието от чистия майчин инстинкт към майчината любов се осъществява много преди човека (Deutsch, 1997a: 14). При приматите освен инстинктите се наблюдават и елементи, които напомнят емоционалното поведение на човека. Инстинктивната компонента на материнството се „одухотворява“.

Х. Дойч прави разграничение между материнство и майчинство. Материнството се отнася до социологическата, физиологическа и емоционална съвкупност на отношенията между майка и дете. То започва със зачеването на детето и след това обхваща по-нататъшните физиологични процеси: бременност, раждане, кърмене и грижи за детето. Когато говорим за *майчинство* (майчинска нагласа), тогава имаме предвид две неща: първо, едно определено свойство на характера, което оставя своя отпечатък върху цялостната личност на жената; второ, емоционални явления от такъв род, които ни позволяват да разберем, че визират безпомощността и потребностите на детето (Deutsch, 1997b: 18). Двете понятия образуват понятието „майчинство“. Все пак материнството има инстинктивна основа.

За Хелене Дойч бременността е биологическа и психологическа прелюдия към материнството. Изключително сложна е психологичната ѝ картина. По

време на раждането жената има определени психологически реакции, преживява интензивни чувства, често страхове. Последните седмици преди раждане при жените са съпроводени с усещане за телесното си състояние като досадно, обременително, това е съпроводено и с нетърпение. В последните седмици избухва борба между желанията за задържане и изхвърляне (Deutsch, 1997b: 184).

Връзката майка – дете е съществена част от психологията на жената. Раздялата с детето чрез раждането открива един нов свят за жената. Но главните проблеми, отбелязва Дойч, се появяват още в началото на репродуктивната функция, а след раждането на детето продължават. Един от проблемите се корени в неизбежния конфликт между индивидуалните и родовите интереси. Най-голямата задача на жената като майка е в това да оформи хармонично своето единство с детето и след това да го разреши по съответния начин (Deutsch, 1997b: 243). Авторката описва различни типове майки, респективно майчинство. Майката изпитва амбивалентни преживявания – колебаеща се между самозащитата и мазохистичното отдаване жертва (Deutsch, 1997b: 264).

Хелене Дойч анализира по същия блестящ начин нелегитимното материнство и приемната майка.

Със своето творчество Хелене Дойч дообогатява психоаналитичната теория и практика най-вече с изследването на психологията на жената. Умира на 98-годишна възраст на 29 април 1982 г. в дома си в Кеймбридж, Масачузетс. Нейният принос ѝ отрежда място до Карен Хорни и Ана Фройд. Хелене Дойч има завиден престиж като аналитик и терапевт и оставя значима диря в психоанализата.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Deutsch, H. (1944). *The Psychology of women. A psychoanalytic interpretation*. New York: Grune & Stratton. Inc. Retrived in September 4, 2015 from: <https://ia700504.us.archive.org/12/items/psychologyofwome031636mbp/psychologyofwome031636mbp.pdf>.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Deutsch, H. (1997a). *The mystery of women*, Vol. 1. Sofia: Imagomundi. [Дойч, Х. (1997а). *Загадката на жената*, Том 1. София: Имагомунди].
- Deutsch, H. (1997b). *The wisdom of motherhood*, Vol. 2. Sofia: Imagomundi. [Дойч, Х. (1997б). *Мъдростта на майчинството*, Том 2. София: Имагомунди].

- Freud, Z. (1990). *Introduction in psychoanalysis*. Sofia: Nauka i izkustvo. [Фройд, З. (1990). *Въведение в психоанализата*. София: Наука и изкуство].
- Laplanche, J. & Pontalis, J.-B. (2009). *Dictionary of Psychoanalysis*. Sofia: Kolibri. [Лапланш, Ж. и Понталис, Ж.-Б. (2009). *Речник по психоанализа*. София: Колибри].
- Magor, R. & Talagran S. (2009). *Freud*. Sofia: Riva. [Мажор, Р. и Талагран, С. (2009). *Фройд*. София: Рива].
- Ratner, Y. (2005). *Psychoanalysis. The Classics*. Sofia: Kibea. [Ратнер, Й. (2005). *Психоанализа. Класиците*. София: Кибеа].

HELENE DEUTSCH – A PSYCHOANALYTIC LOOK AT THE FEMALE SPIRIT

Abstract. Helene Deutsch was one of the first female psychoanalysts. Freud treated her with admiration and supported her development, because in his eyes she harmonizes certain professional competition along with beauty, charm and kindness inherent to femininity. In 1944, Helene Deutsch published her two-volume book “The Psychology of Women. A psychoanalytic interpretation”. The book has many editions and was translated into several languages. Therefore Helene Deutsch often is labeled as a specialist in “female psychology”. Although she does not agree with this definition, her name is mainly related to this work and with its in-depth study of the female spirit.

✉ **Dr. Stoil Mavrodiiev, Assoc. Prof.**
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Mihailov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: stoil_m@swu.bg

✉ **Dr. Desislava Ivanova, Assist. Prof.**
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Mihailov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: desi_hvr@swu.bg